

De eerste paal werd geslagen op 5 juni 1956, temidden van de onafzienbare woestenij van een stadsdeel-in-aanbouw en in een voor deze gelegenheden nu eenmaal onvermijdelijke storm. „Hoe moet dit ooit goed komen!” denk je dan, maar gelukkig het kwam goed. Twee jaar later stond er een machtig gebouw, het eerste humanistische bejaardentehuis in Nederland.

Het was en is nog steeds iets nieuws en iets bijzonders en hard nodig bovendien, want de omstandigheden, waarin een groot deel van de oude mensen moet leven, zijn vaak zo akelig, dat je er eigenhandig nog wel een aantal huizen naast zou willen zetten, want met het huisvesten van driehonderd bejaarden is het probleem natuurlijk bij lange na nog niet opgelost. Denkt u nu echter niet, dat het in ons vrije vaderland nu ook maar meteen helemaal vanzelfsprekend is, dat dit bestaat. Dat buitenkerkelijke mensen zich niet in de zogenaamde „neutrale” tehuizen op hun gemak voelen en behoefte hebben aan een „eigen” sfeer in een „eigen” omgeving, is iets, waar men blijkbaar nog steeds heel erg aan moet wennen en daar deze „men” bij het tot stand komen van tehuizen als deze vaak zeer belangrijke beslissingen te nemen heeft, is het voor het bestuur van de H.S.H.B., de Humanistische Stichting voor Huisvesting van Bejaarden dikwijls een moeizame arbeid.

Het A. H. Gerhardhuis heeft in zijn korte bestaan al veel meegemaakt, maar een hoogtepunt zal wel blijven het bezoek van de Koningin en de Prins op 5 mei van dit jaar. Dat ze zich uitvoerig lieten inlichten, grote belangstelling toonden en zelfs langer bleven, dan het protocol had voorgeschreven, kan juist voor een humanistisch tehuis van zeer grote betekenis zijn.

„Ik vind het hier zo comfortabel”, zei de Koningin en minister de Quay was zo enthousiast, dat hij er zelf wel in wilde. „Dan zult u toch eerst aan „uw Drees” toe moeten zijn, excellentie”, antwoordde een van de bestuursleden, „of mag dat niet gezegd worden?” Ja, natuurlijk, dat mocht wel, maar het idee van de Quay met „Drees”, uitgerekend in het Gerhardt-huis, was toch iets, waar zelfs de Quay zich heel erg vrolijk over maakte.

Een spiegelbeeld

Wat ons soms wrevelig kan maken zijn de geurkleurverhalen van mensen die kennis genomen hebben van schokkende dingen: Het geval van de vrouw die in staat is een zestienjarig meisje binnen te lokken opdat haar man zich aan het kind kan vergrijpen, dient als beeld voor een serie gedetailleerde bijzonderheden die men als het-naadje-van-de-kous te weten heeft kunnen komen. Het geheel wordt versierd met bijzaken die in minder ernstige gevallen gewoonweg belachelijk zouden zijn. De vertellers van dit soort nieuws zijn bijzonder gevoelig voor de bewondering van de toehoorders om hun kennis van zaken. Met enige oefening kan worden vastgesteld welke kranten deze lieden lezen. De omgeving mag aanhoren, en daar de verteller nooit zal eindigen met een vraag (hij weet immers alleen), zal de ontstellende opsomming meestal eindigen met de eenparige zinloze conclusie: „Hoe bestaat 't!”

Na de oorlog van 1914-1918 ontwaakte er meer besef voor de verschrikkingen die een zinloze vernietiging had teweeg gebracht. Men werd ermee geconfronteerd door talloze afbeeldingen en beschrijvingen van de loopgravenoorlog. Otto Lehman-Russbüldt toonde al de manieren waarop mensen elkaar leed hadden toegebracht. De een was nog meer op de hoogte dan de ander van legio afstotelijke bijzonderheden. Maar de conclusie bleef zoals doorgaans met afschrikwekkende feiten: „Hoe bestaat het...”

De oorlog van 1940-1945 bleek een bevestiging dat toestanden waar wij met afgrijzen tegenaan gekeken hadden, zich konden herhalen. Nog wel in veel gigantischer omvang dan ooit tevoren. Maar de confrontatie hiermee is anders geworden dan voorheen. Wel kwam de dramatisering van leed en vernietiging weer op gang, zoals de mens altijd de heroïsche vormgeving vond om zijn levensgeschiedenis te verbeelden. De tendentie was weer gericht op de vergelding die men als toeschouwer van het geënceneerde drama veilig kon meebelevan vanaf zijn zitplaats in bioscoop of toneelzaal, en verschaftte ons de gevoelens van genoegegoening en eerherstel. Wij maakten geen vuile handen, en distantieerden ons van het kwaad.

Er kwam echter een confrontatie met de werkelijkheid waarmee we achtervolgd werden in een allesbehalve heldhaftige betekenis. De samenvoeging van films, opgenomen in de werkelijkheid, kwam ons voor ogen. „Opmars naar de galg”, „Mein Kampf” en „Hiroshima” om een paar te noemen. Dit was geen scenario meer. De camera werkte als de punteernaald die de etter uit de wonde haalt. Bij het aanschouwen hiervan zal er een moment moeten komen dat tongen zwijgen, dat de confrontatie ons niet meer toestaat verhaaltjes op te bouwen. Het zal onvoldoende zijn elkaar hoofdschud-

dend te vragen hoe 't bestaat. Het is al voldoende om ons één der gedocumenteerde feiten in het geheugen te prenten, één van de beelden b.v. uit het ghetto van Warschau, en er ons zwijsend rekenschap van te geven dat dit hééft bestaan. En vanuit die realiteit te trachten om achter de waarheid te komen: wat is de oorzaak hiervan? Een vraag die zich voortzet in de eigen gedachtengang: Hoe kan de mens zo zijn? Hoe hebben duizenden evenzo kunnen zijn?

Eichmann staat voor zijn rechters. En het is alsof de verklaring van Ben Goerion meer perspectieven opent, dan onze waardering van figuren zoals Eichmann tot dusver is geweest. Hij zei ongeveer: „Het gaat ons niet om Eichmann, die is eigenlijk niet belangrijk meer. Het gaat erom te laten zien hoe de werkelijkheid is geweest, zodat dit niet vergeten wordt.” Dit kan voor onszelf betekenen dat wij niet meer de emotionele kortsluiting maken door alleen vast te stellen dat het kwaad „erg” is. Het „ergelijke” element weerhoudt ons om over onze ergernis heen te komen en de diepere oorzaak te zoeken.

Het christendom heeft zijn menswaardering onderworpen aan de bijbelse uitspraak dat de mens niet in staat is tot enig goed, maar geneigd tot alle kwaad, hoewel deze verschrikkelijke grondstelling in het moderne christelijke denken meer en meer zijn absolute karakter begint kwijt te raken. Onder invloed van de dieptepsychologie begint, zij het met veel weerstanden, het inzicht te groeien dat de mens altijd leeft temidden van een samenspel van krachten die hem in staat stellen hel of hemel te creëren. En gezien de werkelijkheid waarin wij leven zal de scheidingslijn daartussen niet getrokken kunnen worden tussen de gezonde of de gestoorde mens. In feite zal er niet van een scheidingslijn gesproken kunnen worden omdat er evenmin sprake kan zijn van absoluut goed of van absoluut kwaad. De mens die het evenwicht heeft gevonden tussen beide krachten, de evenwichtige mens, zal er zich van bewust zijn dat niet zijn agressie voorgoed is verdwenen, niet zijn angst of begeerte hem vreemd zijn geworden, maar dat hij in staat is deze vitale krachten samen te bundelen voor positieve opbouw.

In dit besef zal hij er niet voor terugschriken in de vernietigende handelingen van zijn medemensen een spiegelbeeld te zien met een bepaalde kant van zichzelf. Niet meer de vraag hoe dit bestaat heeft de enige betekenis voor hem, ook niet de behoefte aan vergelding zonder meer. Hij zal zich niet op gezette tijden omwille van piëteit en traditie opmaken om leed en ondergang te herdenken als buitenstaander. Maar wetend dat kennis van eigen mogelijkheden en tekorten de mens kan helpen een positief antwoord te vinden op de uitdaging van leed en vernietiging. V.I.

Uitgave van het Humanistisch Verbond - Verschijnt om de veertien dagen
16e jaargang no. 10 - 20 mei 1961

Kritisch allerlei

Enkele tientallen lezers zijn in de pen geklommen om een bijdrage te leveren tot de discussie rondom het al of niet aanvaarden van een persoonlijk God, hele gemeenschappen hebben zich er op vruchtbare discussieavonden mee bezig gehouden, maar ach, hoe eenvoudig liggen de zaken eigenlijk als wij mogen geloven wat het Brusselse blad De Standaard over „Humanisten en humanisten” schrijft:

„Men moet nl. weten (...) dat er twee soorten van humanisten zijn, de gelovige soort en de andere. Humanisten die de godsdienst belijden en humanisten die van God noch gebod weten. De ongelovige humanisten verdragen dat de andere humanisten godsdienstig zijn, hoewel ze dat een beetje naïef en ouderwets vinden, en de gelovigen schatten naar waarde de verdraagzaamheid die de anderen dusdoende aan de dag leggen.”

Welnu, deze godsdienst-belijden-de humanisten en die godloochenars ontzien elkaar, stellen elkaar geen vragen, maar „onder humanisten is het een regel, elkaar niet in de weg te lopen en elkaar aan weerskanten zijn gang te laten gaan.” Waarom die mensen elkaar dan toch opzoeken, behoefte hebben aan gedachtenwisseling? Dat is heel eenvoudig: „De ontmoetingen onder humanisten dienen niet om elkaar te embeteren met actuele vraagstukken of met werkhypotheses, maar om te keuvelen over dingen waaromtrent geen verdeeldheid bestaat en waaruit er geen kan rijzen.”

Wij zullen geen moeite doen de redactie van De Standaard uit de droom te helpen. Men weet immers wel beter. Het is alleen wel verontrustend, dat een zichzelf respecterend blad dit soort onbenulligheden anno 1961 nog durft opnemen, als het, zoal niet door eigen waarneming dan toch door heel wat betere informatie van onze Belgische geestverwanten, zoveel beter op de hoogte zou kunnen zijn.

De lezer die ons dit knipseltje stuurde, ontving De Standaard toen hij in een vliegtuig van de Sabena reisde. Nu kunnen wij moeilijk verwachten, dat een luchtvaartmaatschappij staat achter iedere letter die zij als lectuur uitreikt, maar een iets kritischer selectie lijkt ons in dit geval toch wel op haar plaats.

Aanstoot is het slagwoord waarmee in Nederland iedereen te lijf gegaan wordt, die niet bereid is beginselen en persoonlijkheid te verkopen ter wille van een zoute-loos mengsel van onbenulligheden waaraan niemand meer aanstoot kan nemen en dat dan ook geen denkend mens meer interesseert. Er wordt in dit goede land op alle mogelijke wijzen over ons zieleheil gewaakt, dat vooral niet door

iets anders dan die onbenullig-hedencocktail mag worden opgeschrikt. Wat freule Wittewaal is voor de radio, is de filmkeuringscommissie voor de bioscoop, alleen is men daar zo mogelijk nog iets hypocrieter doordat „de goede zeden” door deze illustere heren vrijwel zijn gereduceerd tot uitermate orthodoxe normen betreffende de seksualiteit. Dat moord en doodslag op het witte doek aan de orde van de dag zijn, dat het meest grove sadisme op deze wijze onze jeugd verpest, mag de filmkeuringscommissie niet deren. Dat half-ontklede juffrouwen over het doek heupwiegen hindert haar ook niet — hoeveel prikkelender dat ook kan zijn dan wanneer ze geheel ontkleed zouden optreden —, mits men maar niet de blijkbaar met de centimeter vastgestelde maximummaten van het bloot te boven gaat. Gaat men echter wel die centimeter te ver, dan is de commissie bereid voor ons aller heil een film van zijn voornaamste zeggingskracht te beroven, getuige het voorbeeld van La dolce vita. Laat staan als er werkelijk liefde in het spel komt. De filmkeuringscommissie zal niets nalaten om de Libellevoorstelling van wat liefde is in stand te houden, zij zal zich met hand en tand verzetten tegen alles wat boven de Margrietromantiek uitgaat.

Het nieuwste voorbeeld van deze hypocrisie signaleerde de filmcriticus van De Volkskrant, B. J. Bertina, in Filmforum. Hij schrijft daarin dat de Franse film „Les amants” van Louis Malle voor openbare vertoning in Nederland niet zal worden toegelaten, „niet omdat er bij voorbeeld sprake zou zijn van iets dergelijks als pornografie, niet om andere scabreuze zaken, maar kort en goed omdat de film door „de schildering van een verboden liefde in strijd komt met de goede zeden der Nederlandse opvattingen.” Nu mag je natuurlijk wel „verboden liefdes” filmen (men hoeft er de bioscoopprogramma's maar op na te lezen), maar men mag dat blijkbaar niet zo doen, dat er een kunstwerk ontstaat. Want dan loopt men eerder kans „door de Nederlandse censuur te worden getroffen dan de lieden die hetzelfde doen in allerlei met grove middelen en effecten werkende sensatiefilms”. Als iemand als Bertina „Les amants” een van de belangrijkste films van de laatste jaren noemt, mag men toch wel aannemen dat er op filmgebied iets belangwekkends aan de hand is. De meeste Nederlanders zal echter dit artistiek gebeuren ontgaan, hoewel de Centrale Commissie in 1958 verklaarde, „dat kan worden toegegeven dat in de film in ieder opzicht alles wordt vermeden wat als obscene, grof, pervers of pornografisch zou moeten worden aangemerkt en dat men zou kun-

nen spreken van een in lyrische vorm uitgedrukt filmgedicht van een liefdesnacht van twee mensen die het toeval samenbracht”, omdat de commissie in hetzelfde rapport vaststelt, „dat evenwel deze bijzondere artistieke hooggestemde weergave meebrengt dat in een verboden, immers overspelige liefde, bovendien zich afspelende in de echtelijke woning van de overspelige vrouw, in een waas van ontegenzeggelijke schoonheid gehuld, ieder karakter van zonde wordt verdoezeld, zodat is te vrezen, dat velen in deze lyrische weergave van een zondige verhouding een verheerlijking van overspel onder bepaalde omstandigheden zouden zien.”

Wij hebben met deze enkele citaten natuurlijk geen recht kunnen doen wedervaren aan de beschouwing van Bertina. Die moet u zelf maar eens nalezen in het aprilnummer van Filmforum. Het leek ons echter wel dienstig dat u eens op de hoogte raakte van de normen die de centrale filmkeuringscommissie aanlegt. En mocht u zelf nog eens willen gaan filmen: alles mag (met uitzondering van die laatste paar centimeters bloot dan), als u er maar even bij vermeldt dat het „slecht” of „zondig” is. Met dat al zijn wij van mening dat die beruchte commissie weer eens aardig in haar hemd staat. Laten we hopen dat het lang genoeg is, onze goede zeden geeft zij in ieder geval al jarenlang aanstoot.

Een citaat uit De Groene over onze jongste „overwinning” in de Tweede Kamer:

„Op de tuchtscholen en andere rijksinstellingen voor minderjarigen zullen humanistische verzorgers voortaan dezelfde rechten genieten als de vertegenwoordigers van kerkelijke genootschappen. Aldus een besluit van de Tweede Kamer en het zal dus ook nog door de Eerste Kamer moeten worden goedgekeurd. Merkwaardig was de stemmenverhouding: V.V.D., P.v.d.A., P.S.P. en communisten stemden humanitair en behaalden de overwinning op de door absentie verzwakte rechterzijde. Het verweer van minister Beerman was op één punt vleiend: er zijn bijna geen humanistische jeugdige delinquenten.”

Wat ons bij de bespreking van

dit onderwerp bijzonder opviel: de knappe verdediging van de katholieke socialist Daams (een bewijs dat er heus wel democratische katholieken zijn, o mr. Van Doorn!) en de krachtige handdruk waarmee de liberale fractievoorzitter Oud deze met de behaalde „overwinning” feliciteerde. Wij blijven het woord „overwinning” echter nog tussen aanhalingstekens zetten, zolang die eigenlijk maar toevallig is, en zolang in feite de meerderheid van onze parlementsleden nog van mening blijft, dat men anderen vrijelijk de rechten kan ontfangen die men de geestverwanten van zichzelf op zo ruime schaal toekent. Dat blijven wij namelijk ondemocratisch vinden, mr. Van Doorn ten spijt.

Mocht u overwegen mee te doen aan de SUS-loterij, zet dan een sterk vergrotende bril op om de hele kleine lettertjes te kunnen lezen, waarmee is vermeld: „Opbr. best. v. d. geest. en stoff. noden v. d. Kath. Volksgem. in Ned.” Als u dan toch nog een lootje wilt kopen, moet u dat zelf weten. Wij zullen alleen al om die gluisperige manier van doen onze bijdrage voor ons houden. Wij hebben liever te maken met mensen die er eerlijk voor uit komen wie ze zijn. Met Humanitas bijvoorbeeld, dat in het laatste nummer van zijn blad Van mens tot mens het volgende vermeldt over de actie voor de door de „democraten” van mr. Van Doorn in moeilijkheden gebrachte afdeling Geleen:

„Natuurlijk moet het gezinsverzorgingswerk van Humanitas in Geleen doorgang kunnen vinden. Dit mag niet afhankelijk worden gesteld van de onwil van de gemeenteraad om Humanitas op gelijke wijze als andere organisaties te behandelen. U kunt helpen door uw bijdrage te storten op postgirorekening 582.000 ten name van Humanitas, Amsterdam, met op het bijschrijfkje de vermelding: „Voor Humanitas-Geleen”. U helpt dan niet alleen, u geeft op deze wijze ook blijk van uw afkeuring over de discriminatie waaraan onze vereniging in Geleen blootstaat. Maar bovenal: u steekt onze bestuurders en alle andere medewerkers in de mijnstreek een hart onder de riem bij de moeilijke taak die zij verrichten.”

Uitkijk

Soms zit ik op den uitkijk in een boom
boven de vlakte en zie de mensen lopen.
Zij ijlen gelijk schimmen in een droom;
zij scheiden om weer samen te gaan hopen.

Zij draven, draaien, dretsen links en rechts,
te voet, per huifkar, rijwiel of in treinen.
Pionnen op het schaakbord eens gevechts?
Of niets dan ijdel spel van dwarse lijnen?

En hoe ik dit krioelen en dit kolken
van op mijn uitkijk wijselijk bespied,
of 't wellicht een gedachte wil vertolken:
Ik dub mij scheel. En gij? Ontwert gij iet?

Richard Minne. Uit: In den zoeten inval en andere gedichten.
Uitg. Van Oorschot 1955.

Jeugd in een veranderende maatschappij

In het verleden heeft men verschillende malen uit de pers kunnen vernemen, dat ook het verschijnsel „nozem” niet aan de Russische samenleving is voorbijgegaan. Verwonderlijk is dit zeker niet. Het zou verwonderlijker zijn, wanneer juist deze streng gereglementeerde en geprogrammeerde maatschappij géén nozems kende. Trouwens prof. T. T. ten Have wees er onlangs terecht op: de nozem is „een verschijnsel, dat zich al eeuwen heeft voorgedaan, onder telkens andere namen en in telkens andere vormen, passend bij het tijdsgewricht; een verschijnsel dat te beschouwen is als een opvallende minus-variant van de labiele jeugdige op weg naar zijn volwassenheid”. (Humanitas, febr. 1961).

„Zij verkochten hun ziel” was de titel van een serie artikelen, die enkele maanden geleden in het Russische jeugdorgaan „Komsomolskaja Prawda” verscheen en waarin het geval van twee Moskouse jongeren werd behandeld die door kauwgummi, jazzplaten en „blue-jeans” op het slechte pad waren geraakt en hulp hadden verleend aan buitenlandse spionnen.

De artikelenreeks was er kennelijk op gericht te waarschuwen voor de gevaren van buitenlandse invloeden, die er volgens de schrijvers toe geleid zouden hebben, dat ook Rusland zijn „stiljaga” (teddy boy) kent, een wel wat simplistische verklaring. Intussen bezorgen de „stiljagi”, de „ni bo ni tsjo”-jongens (letterlijk zij, die noch God „bog”, noch duivel „tsjort” kennen) de autoriteiten en de officiële pers vele hoofdbrekens, een verschijnsel, dat wij ook vóór het ijzeren gordijn kennen. Overigens treft men in de grote Russische jeugdbladen „Komsomolskaja Prawda” (oplage drie miljoen!) en „Joenostj” toch ook vaak bijzonder nonconformistische uitspraken aan, die de orthodoxe communistische toezichhouders niet altijd even welkom zullen zijn. Dit neemt niet weg, dat deze laatste er blijkbaar prijs op stellen op de hoogte te

blijven van hetgeen er leeft onder de Russische jeugd, getuige ook de oprichting van een „Instituut van Openbare Mening”, dat zijn opinieonderzoek, door middel van dagbladen, óók richt op de jongeren.

Onlangs heeft de „Izwjestija” een onderzoek ingesteld naar de opinie van 162 jeugdigen over hun toekomstplannen en beroepskeuze. De antwoorden waren bepaald ontvullend en de „Izwjestija” concludeerde: „De schoolkinderen bleken meer aan deze planeet gebonden te zijn dan wij hadden kunnen verwachten”. Slechts 4,3 pCt. was geïnteresseerd in het beroep met de wijdeste perspectieven nl. ruimtevaart. Een mededeling, die onze prof. G. v. d. Bergh ongetwijfeld voldoening zal schenken!

De grote meerderheid had meer belangstelling voor praktische beroepen als arts, ingenieur, machinist, architect. De helft van de toekomstige artsen koos het medische beroep met verklaringen als deze: „vanaf mijn eerste kindjaren herinner ik mij een dokter, die mij heel goed behandelde” en „ik heb altijd gehouden van mensen die witte jassen dragen.” Een meisje, dat geoloog wilde worden merkte op: „Ik wil door het land zwerven, nieuwe plaatsen zien en

(cliché Nieuwe Pers)

ontdekken, wat onbekend is aan anderen.” Hier wordt nog gesproken met de zekerheid en de grote verwachtingen van de jeugd. Een andere toon klinkt er in de brief van een oudere jongen, een achttienjarige, in het hoge noorden, welke brief in „Joenostj” werd gepubliceerd: „Mij kwelt de gedachte, waarvoor ik eigenlijk leef... Ik weet geen antwoord op deze vraag. Het begint er op te lijken, dat ik nooit zal begrijpen, waarom ik op de witte wereld leef. Het is verschrikkelijk”. Een uitspraak, die ons al te bekend is uit de klassieke negentiende-eeuwse Russische literatuur, en die met meer voorbeelden aangevuld zou kunnen worden.

Drie categorieën

Drie categorieën: de nonconformistische stiljagi met als hoogste doel een dolce vita, dan de verwachtingsvollen en tenslotte de twijfelende, onzekere pessimisten. Maar alle drie hebben zij hun plaats in een snel veranderende Russische samenleving, waar de techniek een steeds belangrijker functie verkrijgt. Hòe snel de Russische maatschappij verandert werd ons onlangs nog eens duidelijk uit enkele gegevens in het Russische tijdschrift „Woprosy ekonomiki” (Problemen der economie) van jan. 1961. Terwijl Rusland ten tijde van de eerste wereldoorlog nog overwegend een agrarische maatschappij was, bleken er op 15 januari 1959 tegenover de 142.700.000 arbeiders en employés slechts 65.500.000 kolchozboeren te staan. Het blad wees er hierbij op, dat het aantal landarbeiders aanzienlijk was verminderd sedert de jongste telling in 1939 als gevolg van landbouwmechanisatie en verhoging van de arbeidsproductiviteit.

In 1959 waren er ruim 2 miljoen studenten plus 1.868.000 leerlingen in de technische scholen op een totale bevolking van 208,8 miljoen. Het totale aantal hoofdarbeiders bleek nu niet minder dan 20 miljoen te zijn. Dat deze „Nieuwe Klasse” (om het woord van Djilas in ruimer verband te gebruiken) de Russische maatschappij tenslotte een ander aanzien zal geven, wie zal dit betwijfelen?

P. Krug

Roethof

Gedenkwaardig precedent

Met een meerderheid van vijf stemmen hebben de socialist en liberalen het Humanistisch Verbond aan een klinkende overwinning geholpen door een gelijkwaardige positie voor de humanistische met de kerkelijke geestelijke verzorging in de inrichtingen voor minderjarigen te bedingen. De socialist mr. Daams had een mede door liberalen ondertekend amendement op de Kinderbeginselenwet ingediend krachtens hetwelk aan minderjarigen in de rijksinrichtingen de gelegenheid geboden wordt „hetzij aan godsdienst oefeningen deel te nemen dan wel aan bijeenkomsten onder leiding van geestelijke verzorgers vanwege door de minister toegelaten genootschappen op geestelijke grondslag”. In meer begrijpelijke woorden vertaald komt het er op neer, dat de niet-kerkelijke geestelijke verzorging op gelijke voet behandeld wordt als de kerkelijke. Tot dusver stelde de overheid zich steeds op het standpunt, dat de laatste de voorrang boven de eerste behoorde te genieten.

Onder normale omstandigheden zou het amendement-Daams met 78 tegen 72 stemmen zijn verworpen. Er ontbraken evenwel een twaalfstal K.V.P.-ers op het appèl en ook nog enige anti-revolutionairen en christelijk-historischen. Daarentegen kregen de socialistische en liberale fracties steun van de twee pacifistische socialist en de ene aanwezige communist. De weegschaal sloeg toen ten gunste van de niet-confessionele fracties door. De christelijk-historischen bleken over deze gang van zaken het meest ontstemd. Zij vielen zelfs de hun geestverwante minister Beerman af door met de staatkundig-gereformeerden zich tegen de hele wet te gaan verzetten. De K.V.P.-ers drukten zich ietwat genuanceerder uit en legden vooral de nadruk op het behoefte-element waardoor het amendement overbodig zou zijn. In katholieke kringen is de laatste tijd

ten opzichte van ons Verbond enige kentering ten goede te bespeuren; de indiener van het amendement is trouwens zelf katholiek. De a.-r. deden er het zwijgen toe

Het belang van de gevallen beslissing kan als precedent moeilijk worden overschat. In het oorspronkelijke ontwerp las men als zo vaak de langzamerhand reeds vertrouwd aandoende formule, dat godsdienst oefeningen in de inrichtingen voor minderjarigen regel waren doch dat men van de bijwoning kon worden vrijgesteld op uitdrukkelijk verzoek. De mogelijkheid bestond dan tot „persoonlijk contact” met een humanistische geestelijke verzorger en de minister bleek wel zo goed dit begrip een beetje ruim uit te leggen. Dit laatste was trouwens de reden, dat de K.V.P.-er mr. Van Doorn geen behoefte aan het amendement-Daams verklaarde te hebben; stellig zolang niet duidelijker van een zekere vraag naar humanistische geestelijke verzorging zou zijn gebleken. Wij van onze kant hebben al eens meer gezegd dat die vraag komt al naargelang de gelegenheid wordt geopend.

De gang van zaken heeft bovendien weer eens geleerd wat samenwerking tussen de niet-confessionele fracties ten aanzien van dit soort kwesties vermag. Het zal wel niet altijd voorkomen, dat absentisme aan de rechterzijde van de Kamer zo sterk aan de dag treedt, maar anderzijds is de meerderheid van de confessionele partijen te klein om aan die kant een veilig gevoel te verschaffen. Na afloop van de stemming zag men prof. Oud en mr. Daams elkaar enthousiast de hand schudden. Daar was alle reden voor. Het is te hopen, dat de genomen beslissing een startschot wordt om nu ook op andere gebieden de nog bestaande discriminatie van de buitenkerkelijke groep in onze wetgeving stelselmatig weg te nemen.

Stijlmijmerij (3)

Dus deze keer iets over de voedingsbodem, waaruit een eigen stijl zou kunnen opgroeien en zelfs opbloeien.

Maar eerst wil ik even reageren op een uitvoerige en prettige brief van de heer J. Dijkstra uit Arnhem. D. meent, dat ik in mijn eerste mijmerij te veel heb gegeneraliseerd met die „droge, saaie lezingen in bruingerookte zaaltjes” en hij noemt in dit verband de Arnhemse Verbondsbijeenkomsten, die gehouden worden in leuke, frisse zaaltjes, met bloemen op de tafeltjes en mooie wandversieringen aan de muren. En, voegt hij er aan toe, steeds was er ook gelegenheid voor een bakje koffie.

Geachte heer Dijkstra, aan de manier, waarop u dit schrijft, bemerk ik, dat deze gang van zaken in Arnhem uw instemming heeft. En daar ging het mij nu juist om, want laat ik u maar eerlijk zeggen, dat ik al generaliserende in stilte heb gehoopt, dat er iemand op zou springen om mij toe te voegen, dat het in zijn gemeenschap helemaal niet zo'n sombere boel is als ik beschreef. Mag ik u bedanken voor de prompte bediening?

Maar, zegt D. verder, wees vooral voorzichtig en weeg alsjeblieft de waarde van onze bijeenkomsten niet af aan deze uiterlijkheden. En hij waarschuwt tegen min of meer symbolische handelingen, tegen eigen „kerken”, vaandels, gezangen en strijdliederen, omdat deze uitingen in andere kringen zo'n groot aandeel hebben in de massa-suggestie. En dan besluit D. met de opmerking, dat niettemin toch een deel van de financiële middelen van het Verbond gebruikt zou kunnen worden om aan enige door Styliet geuite wensen tegemoet te komen.

Voor al deze laatste opmerking heeft mij goed gedaan en deze woorden besparen mij tevens een heel betoog. Ik had namelijk het plan om in een van deze mijmerijen de verdraagzaamheid binnen de eigen kring eens aan de orde te stellen. Tolerantie ten opzichte van andersdenkenden, och, dat ligt ons humanisten wel. Maar zijn wij ook zo ruim van hart als het onze eigen leden betreft? Zijn wij wel altijd bereid om ook een plaatsje in ons werk in te ruimen voor datgene, waaraan we zelf weliswaar geen behoefte hebben, maar dat blijkbaar

door andere leden wordt gewenst? Houden wij wel voldoende rekening met de verlangens van onze Verbondsgenoten? D. ziet het gevaar van uiterlijkheden en hij vreest het klakkeloos overnemen van gebruiken, uitingen en handelingen, die tot het arsenaal van andere groeperingen behoren. Zelf sprak ik de vorige keer in dit verband van naïverij. Maar toch is D. bereid, om bepaalde elementen – laat ik zeggen gevoelselementen in ons Verbondsleven op te nemen, omdat een deel van de leden daar blijkbaar op gesteld is.

Dit nu noem ik verdraagzaamheid in eigen kring. We kunnen persoonlijk bezwaren hebben tegen het „aankleden” van onze bijeenkomsten, we kunnen voor onszelf geen behoefte hebben aan „zware” lezingen, we kunnen „Mens en Wereld” te luchtig of wel te wetenschappelijk vinden en we kunnen ons afvragen, welk nut bijvoorbeeld een tentenkamp of een zeilvakantie onder auspiciën van het H.V. kan afwerpen. Maar dan zullen we tevens dienen te beseffen, dat er in het Verbond naast onze privé-mening nog andere opvattingen leven, die wellicht afwijken van de onze en er zelfs lijnrecht tegenover kunnen staan. Maar die toch allemaal, evenals de onze, hun oorsprong vinden in onze humanistische overtuiging.

Met andere woorden: U mag voorkeur tonen voor het ene en kritiek hebben op het andere, als u daarbij maar steeds die bal van onze Verbondsvoorzitter in de gaten houdt. O, kent u die nog niet? Daar sjouwt dr. van Praag al jarenlang vergaderingen en congressen mee af. 't Is een tweekleurige bal, de ene helft is blauw, de andere rood. En als die bal nu op een bepaalde wijze tussen twee personen wordt geplaatst, dan zegt A. hij is rood en B. zweert dat-ie blauw is. Totdat ze eindelijk na veel geharrewar eens van plaats verwisselen...

Nu ben ik niet eens aan die voedingsbodem toegekomen. Maar ik vond de brief van D. zo belangrijk, dat ik er graag een hele mijmerij voor over had. Immers in de verdraagzaamheid zouden wij ons kunnen onderscheiden van anderen, zouden wij uitdrukking kunnen geven aan onze ideeën, zouden wij tot een eigen stijlvorming kunnen komen.

Styliet

Maartnummer van Rekenschap

Het maartnummer, het eerste van de 8e jaargang, van Rekenschap opent met een goed gedicht – behalve de laatste regel – van J. W. Schulte Nordholt, gevolgd door de vertaling, van dezelfde hand, van een gedicht van von Platen, waaruit vooral de laatste strofe treft, over het geluk:

*Ook komt het niet, wij wensen slechts en wagen:
Den slaper wordt 't niet in de schoot geworpen,
De looper zal er tevergeefs naar jagen.*

In het maartnummer van de 7e jaargang stond een belletteristische bijdrage, van de hand van Merijn Trip, getiteld *Een straat in de verzetswijk*, dat ik ongunstig beoordeelde. Gelukkig is de bijdrage *Het ogengezicht* een fraai stuk proza, waarin de auteur er goed in geslaagd is, de gedachten van de oude heer de Monroy, verward na een attaque, weer te geven. Het moderne schrijversprocédé van de flash-back krijgt hier zin, omdat in de herinneringsbeelden van de briefschrijver de tijdsorde verloren is gegaan.

Criticus acht zich niet competent om het artikel van M. Hoogesteger *Enkele opmerkingen over straf, vergelding en determinisme* op het wijsgerig gehalte te beoordelen, maar hij is wel van mening, dat het artikel toch niet verhelderend is, omdat niet wordt aangegeven wat de schrijver onder determinisme en indeterminisme verstaat.

M. van Blankenstein (bij de personalia ontbreekt elke aanduiding omtrent de schrijver) schreef over *De atoom, de mens en de mythe*. De portee van het artikel is, dat het probleem van de atoomsplitsing en de toepassing daarvan in de atoombomb in de eerste plaats een menselijk, ethisch vraagstuk is en dat het o.a. daarom zo'n fataal gevaarlijk wapen is, omdat de technische vooruitgang niet gepaard gaat met een geestelijk ethische vooruitgang van de mens. Deze hoofdinhoud is bijna gemeenplaatselijk juist maar de bewijsvoering en de beschouwingen over cultuur, ethiek, techniek, mythe en godsdienst zijn te zeer journalistiek om te kunnen overtuigen. Er is te veel in te kort bestek omgehaald.

Het volgende artikel *De historici en de dichters*, van de hand van George Kennan, is de vertaling van een voordracht gehouden voor de P.E.N.-club in New-York. Het stuk werd vertaald, door mevrouw H. A. Huygens-Wijma, uit de artikelenreeks *Dokumente der Zeit*, overgenomen in de *Frankfurter Allgemeine Zeitung* van 6 jan. 1960. Het is een fraai artikel, waaruit men proeft, dat hier een wijs en ervaren historicus aan het woord is, die zich werkelijk rekenschap heeft gegeven van de overeenkomsten en de scheidingen tussen de wetenschap der historie en de litteratuur. Een hernieuwde bezinning op de beeldvorming geeft hoop voor de toekomst van het fascinerende bedrijf der historiografie.

In de rubriek *Uit andere hoek* neemt Van Lier de kentering in de R.K. wereld in zake het probleem der verdraagzaamheid onder de loep. Hij geeft tal van interessante bijzonderheden, ook over de R.K. president van de V.S., over de groeiende geest van verdraagzaamheid, die overal, zelfs in Italië te bespeuren valt.

Uit de tijdschriften gaat o.a. in op een polemiek van Geoffrey Gorer met de pessimist Sir John Lomax in *The Twentieth century*; zeer interessant.

Het nummer is gevarieerd, maar de redactie is dit keer niet altijd even gelukkig geweest met een aantal bijdragen. Niettemin is het de moeite waard om ook van dit nummer kennis te nemen.

B.

De Koningin in het A. H. Gerhardhuis

Er was „wandelnokostuum” voorgeschreven en er zou een heleboel niet en heel weinig wel mogen. Dat was zo de eerste indruk, die we kregen van het aangekondigde bezoek van de Koningin en de Prins aan het A. H. Gerhardhuis. Gelukkig is het echter allemaal veel genoeglijker en soepeler verlopen, dan de voorbesprekingen hadden doen vrezén.

De gasten, die op de 2e verdieping op de lift stonden te wachten tot Hare Majesteit er uit zou komen om vervolgens op het balkon van de recreatiezaal thee te gaan drinken, zagen tot hun verbazing de lift doorgaan naar boven, omdat de Koningin het uitzicht over de stad wilde zien. Voor de bewoners van de bovenste etage, die erop gerekend hadden alleen maar het vuurwerk te kunnen bewonderen, was dit natuurlijk een heel onverwachte meevaller.

„Wat kost het hier en kan iedereen dit nu betalen?” wilde de Koningin onder het theedrinken weten en ze liet zich omstandig inlichten over het aantal bewoners, hun wijze van leven, het gebruiken van de maaltijden op de kamers, waarbij ze haar bewondering uitsprak voor de grote mate van vrijheid, die de bejaarden hier genoten. Ook de specifiek humanistische sfeer kwam ter sprake, toen de Koningin vroeg of hier nu iedereen in mocht. Er werd

haar uitvoerig uitgelegd, dat er met nadruk aan alle gegadigden bekend wordt gemaakt, dat dit een duidelijk humanistisch tehuis is en wie hiermee akkoord gaat, is van harte welkom.

„Nu wil ik ook nog wel iets van het huis zien”, kondigde Hare Majesteit op een gegeven moment aan en hiermee was het protocol afdoende van de baan, want bij de voorbesprekingen was een bezichtiging van het huis tot de onmogelijkheden gerekend.

Onverwacht werden er dus een bewoonde éénpersoons- en een echtpaar-kamer bezocht, de ziekenafdeling en het activiteitenpaviljoen, waar de Koningin zichtbaar onder de indruk was van de outillage en de vele mogelijkheden tot ontplooiing van de bejaarden. Helaas kon de Prins deze rondgang niet meemaken, omdat hij last van zijn rug had en er de voorkeur aan gaf te blijven zitten.

Toen om bij negenen het hele gezelschap voor het vuurwerk naar de overkant van de Sloterpas vertrokken was en alle uniformen met ridderorden en linten en gouden tressen erop en eraan weer in hun auto's gestapt waren, werd het huis weer gewoon. Buiten knalden en spetterden de vuurpijlen en wij keken ernaar, blij, dat we dit nu ook eens hadden meegemaakt.

Daar ZIT ik mee

Hoe komen we met het onrecht klaar?

Mevrouw Q. U hebt het sterke gevoel dat u onrecht is aangedaan, en voor zover ik dat uit uw brief kan opmaken, lijkt ook mij dat het geval te zijn. U bent door een officiële instantie genoodzaakt dingen na te laten, die u zelf graag zou doen en waarvan u de overtuiging hebt, dat het uw goed recht is ze te doen. U voelt u door het ingrijpen van de instantie in uw vrijheid aangetast en u verbindt er de conclusie aan, dat er in Nederland geen vrijheid bestaat. Nu zou ik graag precies aangeven wat zich dan bij u heeft voorgedaan, maar daartoe voel ik mij zonder nader onderzoek niet gerechtigd. Ik beschik over te weinig gegevens om er een gefundeerd oordeel over te kunnen hebben. Mag ik mij hier bepalen tot enige algemene opmerkingen over de hierboven in de titel gestelde vraag: Hoe komen we met het onrecht klaar? Want daar zit u dan toch mee. Ik zal u bovendien nog persoonlijk schrijven tot wie u zich zou kunnen wenden voor een nader onderzoek van de zaak.

Gevoel een slechte raadgever

Hoe dus, komen we met het onrecht klaar? In de eerste plaats, dacht ik, door wat we als onrecht voelen, scherp op zijn al of niet onrechtvaardigheid te onderzoeken. Het komt nog al eens voor, dat we als onrecht ervaren, wat bij nader onderzoek geen onrecht blijkt te zijn. We hebben dan geoordeeld, zonder dat we over alle gegevens, die voor een goede beoordeling nodig waren, beschikten. Ik kan dat het gemakkelijkst duidelijk maken aan een voorbeeld, dat ik meemaakte:

Een groep arbeiders in een arbeiderskamp – het was in de ietwat chaotische toestand direct na de februari-ramp in Zeeland – voelde zich onrechtvaardig behandeld. De arbeiders in een nabijgelegen ander kamp kregen grotere porties brood en beleg dan zij. Er was hevige ontstemming en een sterke emotionele geladenheid. Toen ik vroeg, hoe dit verschil dan zou kunnen ontstaan, had geen hunner een redelijke verklaring daarvoor, maar ook geen hunner had naar een redelijke verklaring gezocht. Zonder enig onderzoek was hun oordeel geveld: Onrecht!

Op het kantoor van het kamp zat de ambtenaar, die de voedselvoorziening regelde. Ik raadde de mensen aan om hem eerst naar de verklaring te vragen, zo die er was. Twee mensen namen de opdracht op zich. Vijf minuten later waren ze terug: De mannen uit het andere kamp waren voor hun werk aan de dijk méér dan 11 uur per dag achtereen in touw en als die grens van 11 uur werd overschreden, werden grotere porties voedsel verstrekt...

Hoezeer ons gevoel van verzet tegen onrecht ook van groot belang is, dit gevoel is op zich zelf dikwijls een slechte raadgever. Er blijkt uit het voorbeeld, dat het toch eerst wel „aan de rede moet worden getoetst”. Onze gevoelens spelen ons spoedig parten. Ons oordeel wordt er gauw door vertroebeld. En met name zullen we ons rekenschap moeten geven van de motieven, die de ander, bij wat wij als onrecht voelen, hebben geleid.

Nu kom ik nog even terug op uw brief, Mevr. Q. Ik zei het u al: Het lijkt mij een vreemde en onaanvaardbare zaak, waarin u gewikkeld bent geraakt, hoewel ik er geen zuiver oordeel over kan hebben. Maar bent u voldoende aan uw gevoelsmotieven ontkomen? Dat is op z'n minst nog het bekijken waard. Als u uitroept dat er in Nederland geen vrijheid is, lijkt mij dit bij voorbeeld een veralgemening, die u door uw gevoel is ingegeven, maar die u na enige overweging toch ook niet gestand zult willen doen. U bedoelt natuurlijk, dat er op bepaalde punten geen vrijheid is. Daar zijn zeker ook punten onder, waarmee u instemt. Ik neem wel aan dat u zich

bij voorbeeld zonder gevoel van verzet aan de verkeersregels houdt, die toch ook een beperking van onze vrijheid inhouden.

Het valt mij ook op, dat u in uw brief wel zegt, dat er met de instantie, waarmee u te maken had, „niet te praten viel”, maar dat u geen van de toch waarschijnlijk wel door die instantie aangevoerde argumenten vermeldt.

Ik begrijp dat wel. Wie zich in zijn rechten voelt aangetast, wordt emotioneel. En dat is tot op zekere hoogte maar goed ook! We zouden ons anders misschien al te gemakkelijk bij de dingen neerleggen. Maar daarna moeten onze emoties toch weer redelijk worden getoetst.

Werkelijk onrecht bestrijden

Niettemin, ook na redelijk onderzoek blijft er onrecht genoeg in de mensenwereld over en blijkt er veel geen vermeend, maar echt onrecht te zijn. En dan staan we weer voor de vraag: Wat doen we ermee? Daarop is, dacht ik, maar één antwoord mogelijk: *Het bestrijden!*

Ik ga dan nu maar voorbij aan een nieuwe complicatie die opdoemt, namelijk dat wat voor de een onrecht is, door de ander nog – en evenzeer te goeder trouw – als recht kan worden beschouwd. Maar we zouden aan onze verantwoordelijkheid als mens niet voldoen als we het onrecht over onze kant lieten gaan. Verzet tegen het onrecht behoort tot de essentie van het mensenleven. Voor het recht, of voor wat zij als recht zagen, hebben de besten onder ons grote offers gebracht en zelfs hun leven veil gehad. Het is diep in ons verankerd en behoort kennelijk tot het wezen van ons mens-zijn. Als we ons in ons recht voelen aangetast, dan voelen we ons in ons mens-zijn zelf, in onze menselijke waardigheid, aangetast. Daardoor reageren we zo sterk op ons aangedaan onrecht. Zo sterk zelfs, dat we gemakkelijk verzuimen te onderzoeken of er werkelijk van onrecht sprake is, zoals uit het bovengegeven voorbeeld bleek.

Leven met het onrecht

Intussen, de strijd tegen het onrecht winnen we niet altijd. Of misschien moet ik zeggen: Die winnen we lang niet altijd. En dan staan we opnieuw voor de vraag: Hoe komen we ermee klaar?

Het moge al moeilijk zijn uit te maken of we werkelijk met onrecht te maken hebben, of dat we ons door ons gevoel hebben laten leiden. De strijd tegen het onrecht moge al een zware opgave zijn. Leven met onrecht, dat we niet, of nog niet, uit de wereld konden helpen, kan een nog zwaardere opgave zijn.

Immers, alles in ons verzet zich ertegen. We kunnen het onrecht moeilijk aanvaarden. En

desondanks zullen we ermee moeten leren leven. Daarmee bedoel ik niet, dat we ons verzet ertegen moeten opgeven. Ik bedoel er ook niet mee, dat we passief in het onrecht zouden moeten berusten, in de gelatenheid van „ik kan er toch niets meer aan doen” en „’t zal mijn tijd wel duren.” Nee, ik bedoel ermee – ja, hoe zal ik het zeggen? ... – dat men de moed zou moeten hebben om het leven te leven met al zijn tekortkomingen, waaronder ook het bestaan van onrecht behoort. Dat men de moed moet hebben om zich staande te houden in de werkelijkheid, ook als die werkelijkheid ver van het ideaalbeeld, dat we ons hebben voorgesteld, afstaat. Dat kan men, geloof ik, alleen als men loskomt van de idee, dat het mensenleven ooit volmaakt zou kunnen zijn. Dat kan men alleen als men beseft, dat het altijd enkel maar kan gaan om méér recht, méér geluk, méér harmonie, maar nooit om het volmaakte, dat voor mensen onbereikbaar is. Dan kan men de tekorten aanvaarden en ermee leven, omdat men weet, dat ze bij het leven behoren, althans aan

Rubriek voor persoonlijke moeilijkheden en levensvragen onder redactie van C. H. Schonk, humanistisch geestelijk raadsman, met medewerking van deskundigen op verschillend terrein.

Brieven over de „dingen waarmee men zit” kunnen worden gericht aan C. H. Schonk, p.a. Humanistisch Verbond, Oudegracht 152, Utrecht. In elke brief moet, als bijdrage in de administratiekosten f 1,- aan postzegels worden ingesloten.

Bij de bespreking van uw probleem in deze rubriek wordt uw naam uiteraard niet genoemd, maar wordt u met een bepaalde letter aangesproken. Van deze letter krijgt u bericht. Bovendien wordt u het betreffende nummer van Mens en Wereld toegezonden. Ingeval men de betreffende stukken niet op het eigen adres zou willen ontvangen, kan van een correspondentie-adres of poste restante gebruik worden gemaakt. Dit moet dan naast het eigen adres duidelijk worden vermeld.

Brieven die, om redenen van plaatsgebrek of anderszins, niet in de rubriek worden besproken, worden persoonlijk beantwoord.

het mensenleven onlosmakelijk verbonden zijn. Zo kan men ook met het onrecht leven. En nog des te eerder, naarmate we meer bedenken, dat we ook zelf, gewild of ongewild, onrecht doen.

Maar nog eens: Leven met het onrecht is geen passief berusten erin. De strijd ertegen gaat voort.

Hoe moeilijk het echter mensen weer valt, om verzet tegen het onrecht en desondanks leven met onrecht te combineren, zien we regelmatig om ons heen. Men ziet mensen die onrecht hebben ondergaan blijvend verbitterd in het leven staan. Met een verbittering, die zich niet alleen richt tegen degeen, die hen 't onrecht heeft aangedaan, maar die zich ook tegen het leven op zich zelf keert. Er is dan in het leven „niets meer goed”. En soms gaat dat tot in het ziekelijke toe. Men spreekt dan van de querulant. Dit is de man of de vrouw, die maar steeds bezig is „zijn recht te zoeken”, die iedereen voor zijn karretje probeert te spannen en die brieven schrijft tot aan de Koningin toe, maar die voor andere kanten van het leven geen aandacht meer heeft. Dan dreigen we, niet aan het onrecht, maar aan onze reactie op het onrecht te gronde te gaan.

Hoe komen we met het onrecht klaar, Mevr. Q.? We komen er nooit mee klaar, in die zin, dat we er altijd tegen zullen blijven vechten. Maar we komen er wel mee klaar als we het tegelijkertijd als een bestanddeel van ons onvolmaakte leven in ons eigen leven weten op te nemen.

Ik hoop, dat het u lukt deze schijnbare tegenstelling tot een eenheid te verbinden.

Uw C. H. Schonk

IK denk er ZO over

Versillende lezers van ons blad betuigden hun spijt dat de schriftelijke discussie over het humanisme en het geloof in een persoonlijk God van redactiewege is beëindigd. Wij zijn het met hun eens dat dit vraagstuk nog vele aspecten vertoont die het verlangen opwekken tot meerdere gedachtenwisseling. Tot op zekere hoogte is dit echter mogelijk in een schriftelijke discussie. De kans van herhalingen verhindert de mogelijkheid tot voortgaande verdieping.

De uiteenzetting van Mr. F. Doeleman over de vraag op welke gronden humanisten voor zichzelf kunnen menen in een persoonlijk God te geloven, laat formeel aan duidelijkheid niets meer te wensen over. Er blijven echter een drietal punten die de moeite waard zijn er ons mee bezig te houden:

1. Wat is de oorzaak van de behoefte aan het geloof in een persoonlijk God?
2. Om welke reden werkt dit geloven alarmierend op niet gelovigen?
3. Betekent dit geloven een terugkeer tot het godsbeeld van het christendom?

De redactie stelt zich voor de genoemde vragen te laten behandelen in een of meerdere artikelen. Uiteraard zal het tijd kosten de medewerker te vinden die met de nodige deskundigheid de gegeven stof zal kunnen uitwerken.

Tot zolang moeten wij uw geduld op de proef stellen. Tenslotte is het thema een gegeven van alle tijden en niet gebonden aan actuele omstandigheden.

Red.

Nogmaals Morele Herbewapening

In verband met uw redactionele onthulling over het interview van Frank Buchman door de journalist Birnie, lijkt het mij goed u te verwijzen naar een ingezonden stuk van M. G. P. Fermin te Delft in de Haagse Post van 15 april 1961, luidende:

Ik protesteer krachtig tegen uw interpretatie van de Morele Herbewapening (8/4). Als u op grond van uw overtuiging tegen bent en het negatieve lied meezingt van de NRC en het Algemeen Handelsblad, dan verwacht ik van u dat u geen leugens van hen overneemt als het aangehaalde citaat uit New York World Telegram van 26 augustus '36 (waarin een pro-Hitler uittaling van Morele Herbewapenings-leider Buchman werd geciteerd, HP). De journalist, die hiervoor verantwoordelijk is, William A. H. Birnie, is op grond van gebleken communistische activiteiten ontslagen.

Delft

M. G. P. Fermin

Voor de onbevooroordeelde meningsvorming van de leden van het H.V. en voor het geloof in de betrouwbaarheid van uw redactionele voorlichting, lijkt het mij van onbetwist belang, dat u deze zaken in uw blad publiceert. Het zou wellicht op de weg van de redactie liggen om de beweringen van NRC, Alg. Hbl. en dhr. Fermin te verifiëren en ons daarna nogmaals voor

te lichten; zo mogelijk zonder vooroordeel. Uw verantwoordelijkheid is niet licht. Ik sprak een vriend van mij, die zijn mening zo maar op het giftig gestelde artikel van dhr. v. O. baseerde. Wat mijzelf betreft zijn talloze feiten in overeenstemming met eigen ervaringen.

Ir. A. E. Bosman

P.S. Het lijkt mij op z'n plaats hier, – indien nodig, – te herinneren aan de spreuk in de Schepenzaal te Zwolle, waar zo pas het H.V. in receptie ontvangen werd: Audi et alteram partem (hoor ook de andere partij). Dit in verband met mijn vorig ingezonden stuk en deze brief.

Wij verwijzen geachte inzender naar ons onderschrift bij zijn vorige ingezonden artikel (M.W. 6-5-'61).

De spreuk in de Schepenzaal „Hoor ook de andere partij” nemen wij ons graag ter harte als eis van het humanisme. Wanneer is de M. H. ertoe bereid dit te doen door over haar beginselen in open discussie te treden?

Red.

Het lerarentekort en ons „christelijk” Nederland

Na zeer vele malen te hebben gesolliciteerd naar een betrekking als leraar Engels, welke sollicitaties óf geen enkele, óf een negatieve reactie opleverden, werd een vriend van mijn zoon eindelijk eens opgeroepen om te komen kennis maken. De school was een meisjes-industrieschool; de opgeroepene is in het bezit van de acte M.O.-A, die voor dit soort onderwijs geldt als „volledig bevoegd”. De directrice van genoemde school ontving de sollicitant met de mededeling: „dat zij de oproep zuiver pro forma had gedaan, omdat de overheidsrichtlijnen aangeven dat onbevoegde krachten geleidelijk door bevoegde moeten worden vervangen. Maar zij was niet van plan hem voor de betrekking voor te dragen, daar zij reeds enige jaren beschikte over een onbevoegde kracht, welke zeer goed voldeed.”

Met deze simpele mededeling kon de sollicitant weer vertrekken, echter niet dan nadat nog enig bekend venijn uit de staart was gekomen. De laatste vraag van de directrice luidde n.l.: „Behoort u tot een kerk?” Op het ontkennd antwoord van de sollicitant luidde haar commentaar: „O, maar dan had u deze betrekking toch niet gekregen, want wij zijn wel een openbare school, maar we willen toch niet voor heidenen doorgaan!”

Ik laat het aan de lezer over dit staaltje van brutale ontkenning van rechten te beoordelen.

Overigens: waar zit toch dat tekort aan leraren? Gelijk bovengenoemde sollicitant is ook mijn zoon, die dezelfde bevoegdheid bezit, nu na anderhalf jaar solliciteren nog steeds niet in staat gesteld het resultaat van ruim drie jaar zeer hard werken het onderwijs ten dienste te stellen. Jammer voor iemand die met voorliefde het leraarsvak koos.

F. E. Jolles-Weghuis

Lezingen voor de radio

21 mei, 9.45 uur (VARA): dr. H. Jansen over „Gerijpte mensen”.

28 mei, 9.45 uur (VARA): mr. M. G. Rood over „Een man met een akentas”.

4 juni, 9.45 uur (VARA): H. J. J. Lups over „Kunst, opvoeding en Humanisme”.

6 juni, 15.30 uur (AVRO): Dr. V. W. D. Schenk. Titel nog onbekend.

* De uitzendingen voor de AVRO-microfoon vinden steeds plaats op de eerste dinsdag van de maand, des middags van 4 uur tot 4.15 uur.

Zijn dit nu argumenten?

Sinds enige tijd volg ik – om eens wat meer te weten – de cursus van Una Sancta, welke zoals u bekend zal zijn in de dagbladen gratis wordt aangeboden.

Bij het doorlezen van de eerste „les” waren verschillende opvattingen mij geheel onbegrijpelijk – het volkomen overtuigd aannemen van het Godsbestaan o.a. – zodat ik per brief om enige nadere toelichting op verschillende punten vroeg.

In antwoord op mijn brief ontving ik twee getypte kwartovellen, welke mij in een eveneens onbegrijpelijke taal moesten overtuigen van het Godsbestaan. Ik zal alleen het begin van deze brief even voor u overschrijven:

„Uw schrijven van 23 pto. heb ik met belangstelling gelezen. Argumenten kunnen u leren dat God bestaat, omdat het bestaan van God door redenering kan bewezen worden; de wereld bazuint het Godsbestaan uit! Maar alleen door overgave zult u hem intiem kennen. Een weinig studie zal u al leren dat uw voedsel vitaminen moet bevatten, evenals een weinig studie u zal leren dat God u schiep. Wanneer ge iets van God wilt weten, is er slechts één weg: kniel neer. U kunt kennis met Hem maken door onderzoek, maar u kunt zijn liefde slechts winnen door liefde. De meeste mensen die God loochenen doen dat niet omdat hun logica hun leert, dat er geen God is, want hoe kan rede getuigen tegen de REDE? Hun loochening is eerder een uitvloeisel van hun onderbewuste wens, zij voelen dat zij gelukkiger zouden zijn, indien er geen God was, want dan konden zij alles doen, wat ze wilden. Atheïsme is in negen van de tien gevallen ont-

staan uit de schoot van een slecht geweten. Ongeloof wordt geboren uit zonde, niet uit de rede.”

Deze brief liet ik lezen aan een zeer ontwikkeld katholiek, commentaar: „wellicht ietwat ongelukkig uitgedrukt in een brief aan een niet-katholiek, maar in feite is het natuurlijk wel zo”.

Is een „gesprek” op deze wijze nog mogelijk? Licht het aan mij, dat ik over deze brief eerst boos en daarna verdrietig was?

M. J. Snijder

Onderschrift:

Nee, dit zijn geen argumenten die betekenis hebben voor niet-katholieken. Het zijn beweringen. Het commentaar van de katholiek „in feite is het natuurlijk wel zo” kunnen wij waarden als voortvloeiend uit zijn overtuiging. Una Sancta pretendeert echter bekwaam te zijn om begrip te wekken voor het katholicisme onder niet-kerkelijke belangstellenden. Dat vraagt echter meer talent dan uit het hierboven aangehaalde antwoord blijkt. Er zijn katholieken die dit véél beter zouden kunnen. Als humanisten hebben wij er begrip voor, dat men van katholieke zijde poogt misverstanden over het katholicisme uit de weg te ruimen en de betekenis van het katholieke geloof voor de katholiek toe te lichten. Maar het ware te wensen dat Una Sancta daartoe dan ook medewerkers zou aantrekken die beter beseffen wat voor deze voorlichting nodig is, zodat noch boosheid, noch verdriet een schijn van kans maken.

Red.

Na omzien voorwaarts gaan!

Als ik het kranteverslag van onze Haagse jubileumbijeenkomst mag geloven, dan heeft prof. Libbe van der Wal daar o.m. gezegd: „We zijn niet ontevreden over het verleden, maar niet helemaal gerust op de toekomst.”

Onlangs werd in een gespreksgroep van de gemeenschap Zwolle van het H.V. met bezorgdheid de vraag gesteld hoe het komt dat het moderne humanisme het gros van de buitenkerkelijken kennelijk niet onder de oppervlakte van hun psyche beroert. Bij die gelegenheid werd onze beweging getoetst aan het elan en de offerbereidheid van het christendom in zijn beginfase. Die vergelijking viel voor ons nadelig uit.

Toch kan men moeilijk al van verouderingsverschijnselen spreken bij de jonge beweging van het *moderne* humanisme. Is het dan een kwestie van „de weg nog niet gevonden hebben?”

Biedt de huidige tijd geen mogelijkheden voor enige bezieling, of weten wij de mogelijkheden die er zijn niet te gebruiken?

Een dag na Libbe van der Wals hierboven geciteerde uitspraak zei dr. H. Bongers voor de VARA-microfoon in onze rubriek „Geestelijk leven”: Het Verbond richt zich uitsluitend tot hen die van het humanisme gediend zijn. Nooit heeft het bewust willen uitdagen.

Aannemende dat het gezegde van dr. Bongers juist is, meen ik toch niet dat alle humanisten ervan overtuigd zullen wezen dat het dan goed zou zijn. Misschien – en dat hoop ik eigenlijk maar – is het ook niet waar.

Want komen wij er wel zonder die uitdaging? Het christendom, en vele andere „ismen” waar- tegenover wij ons gesteld weten, schuwen op hun beurt de uitdaging beslist niet!

Onze maatschappijstructuur doet met haar behoeften-opstuwende reclame een steeds groter en grover materialisme over de mens vaardig worden. De vrije tijd wordt steeds meer opgeslorpt door kastjekijken, autorijden en dergelijke vermaken, en voor maatschappelijk idealisme en andere geestelijke zaken taant de belangstelling.

Sommigen zien in deze afnemende geestelijke weerbaarheid een toenemen van wat zij noemen „het communistische gevaar”, van welks dreiging de mens zich huns inziens 't koste wat het kost bewust móét blijven.

Met dat doel wordt een zwart-witte propaganda gevoerd, die alle gevoel voor objectiviteit om zeep helpt. Op het nut en de noodzaak van zelfstandig en kritisch denken wordt een sluipmoord gepleegd.

Deze methode heeft onmiddellijk reeds een dubbele negatieve uitwerking.

In de eerste plaats is het, om ergens pal voor te kunnen staan, een primaire vereiste dat men innerlijk overtuigd is van de intrinsieke waarde van hetgeen men verdedigt: dit wordt nooit bereikt door het afkraken van het andere.

In de tweede plaats wordt men blind voor de fouten van het eigen stelsel: vrijwel alle kritiek daarop wordt – om redenen die bij deze zwart-wit methode zonder meer duidelijk zijn – onder de tafel gewerkt of genegeerd, doodgezwegen.

En in dit blind worden voor de fouten van het eigen systeem zie ik een veel groter gevaar dan in het communisme.

Onze steeds verder vermaterialiserende en verzakelijkende wereld (commerciële tv!) degradeert de mens tot een geconformeerd onderdeel van de Grote Machine die Maatschappelijk Apparaat heet. Hij vervreemdt van zijn werkelijke aard: een wezen wel bereid tot de moeite die nodig is voor de bevrediging van zijn behoeften, maar verder een „spelend wezen”, een „homo ludens”; of hoe u die aard ook ziet.

Vele schrijvers signaleren reeds deze vervreemding van de mens van zichzelf, en daar-

mee ook van elkander. De vereenzaming die eruit voortvloeit, doet de zaak steeds meer als „los zand” aan elkaar hangen. Maar daardoor is ook weer een steeds geperfectioneerder Apparaat nodig om de boel draaiende te houden. Huxley, Orwell en anderen hebben ons reeds gewaarschuwd voor deze gang van zaken, die ons als een vicieuze cirkel bedreigt. Maar hun noodkreten lijken wel machteloos tegenover de technische en politieke ontwikkeling, die de mens maar over zich laat komen.

Laten we niet denken dat we het gevaar van deze steeds verder gaande de-individualisering van de mens – van zijn onmenselijkheid mogen we wel zeggen – kunnen keren met uitbreiding van ons „praktisch humanisme”. Dat geneest hoogstens de symptomen, maar tast de oorzaken van de ziekte geensdeels aan.

Daarvoor is méér nodig. Minstens de bewustwording van de harde noodzaak om te zoeken naar andere maatschappelijke verhoudingen. Naar maatschappelijke verhoudingen die de mens de welvaart doen zien als mogelijkheid om – na het inhalen van de bestaande tekorten – ieders individuele gaven tot ontplooiing te brengen. Maar dit dan niet in het kader van produktieverhoging (welvaart als *doel*) doch voor de vergroting van het individueel-menselijk geluk (welvaart als *middel*).

Terwijl in onze bestaande samenleving de reclame steeds nieuwe *tekorten schept* terwille van afzet- en winstvergroting – tekorten welke de mens hier, en zeker die in de onderontwikkelde gebieden, wel móeten frustreren – zal dan de welvaart worden gebruikt om de frustraties (tekorten, onmogelijkheid of belemmering van ontplooiing en zelfverwerkelijking) *op te heffen*.

Dat betekent niet minder dan dat de wereld een ander gezicht moet krijgen.

Dit is onder de huidige omstandigheden niet meer de taak van een bepaalde maatschappelijke klasse (met name de arbeidersklasse, waarvan trouwens de grenzen toch reeds heel sterk verwaagd zijn) maar *een algemeen menselijke taak*.

Moet dit nieuwe gezicht van de wereld een humanistisch gezicht zijn?

Ja.

Allereerst omdat de aanwending van de welvaart als middel tot vergroting van het individueel-menselijk geluk een specifiek humanistische – immers: van de mens uitgaande – taakstelling is.

Het impliceert ook de bevordering van *ieders* geluk; voor ieder op zijn eigen wijze, maar daarbij steeds rekening houdend met de anderen. Daarvoor is een over en weer aanvaarden van de ander in z'n eigen „zijn” nodig. En dat vereist een subjectiveren en relatief stellen van alle „ismen”. Aan buitenmenselijke bronnen gekoppelde „absolute waarheden” verdragen zich daarmee echter niet, en de uitdaging aan de godsdienst lijkt me hierdoor reeds onvermijdelijk.

Bovendien kan de godsdienstige mens de aanpak van allerlei problemen buiten God òm, niet anders zien dan als onwerkelijk: voor hem is het „God erbuiten laten” een verminking van de realiteit. Dit *dwingt* hem tot verzuiling op bepaalde gebieden, zoals onderwijs en maatschappelijk werk. Verder dan „samen waar het kan – apart waar het moet” (een recente rooms-katholieke formulering) kan hij nooit gaan.

Maar onzerzijds zien wij met evenveel overtuiging de problematiek waar het om gaat als een puur-menselijke, waarvoor alleen maar een puur-menselijke oplossing te vinden is (als er een te vinden is), door middel van puur-menselijke krachten. En alle ficties en illusies die een beroep doen op buitenmenselijke oplossingen en krachten zijn dan hoogst verwerpelijk, doordat zij de mens afhouden van het zoeken naar een oplossing in de enige richting waarin die

eventueel gevonden kan worden: de puur-menselijke.

Is deze uitdaging erg?

Bonger mag vinden van wèl, ik ben van mening dat tegenwoordig juist zowel geestelijk als politiek de werkelijk grote levensvragen – die van het individuele leven en die van de maatschappijstructuur – veel te weinig aan de orde zijn.

En nu de godsdienstige levensvisie zovelen niet meer aanspreekt, uit welke andere hoek zou een nieuwe levensvisie moeten komen dan uit de humanistische? Voor de moderne mens van deze tijd is slechts een levensvisie aanvaardbaar waarin de mens centraal staat.

Doch tot nu toe sukkelt men maar voort in de naar een onbekend doel voerende ontwikkeling van de hoogstens pseudo-christelijke (of als u liever wilt: laat-christelijke) welvaartsstaat. Alsof men alles maar over zich wil laten komen. Alsof men de inspanning van een keersverandering niet meer kan opbrengen.

Het minste wat het humanisme zal moeten doen is het zoeken naar dié nieuwe maatschappelijke structuur welke aan het individueel-menselijk geluk en aan de tussenmenselijke verhoudingen (in klein en in groot verband) de beste kansen biedt.

Als ons zoeken slaagt – en zolang het nog niet is geslaagd zal het onze taak zijn om te *blijven* zoeken! – dan zal het moderne humanisme kunnen vervullen wat ik in het huidige tijdsgewricht zie als zijn belangrijkste opdracht: het bieden van een nieuw perspectief, dat – zo niet nieuwe bezieling – dan toch nieuwe belangstelling zal weten te wekken voor de grote vraagstukken van het maatschappelijke en persoonlijke leven.

Jo Scheper

Dr. J. P. van Praag vijftig jaar

Verleden week, het was op Hemelvaartsdag, vierde dr. J. P. van Praag, algemeen voorzitter van het Humanistisch Verbond, zijn vijftigste verjaardag. Hij zal de eerste zijn om op te merken dat in het bereiken van die leeftijd geen enkele verdienste steekt, maar hij zal er zich bij neer moeten leggen dat de redactie van Mens en Wereld haar gelukwensen voegt bij de vele die hem reeds uit de kring van zijn naaste medewerkers in het Verbond en ongetwijfeld ook van andere zijden hebben bereikt.

Proficiat!

Mens en Wereld

verschijnt om de veertien dagen

Hoofdredacteur: **P. W. van der Vliet**

Redactieraad: **Mr. H. Singer-Dekker, dr. H. Bongers, prof. dr. J. C. Brandt-Corstius, R. de la Rie, mr. dr. H. J. Roethof, H. A. Scheltes, J. van Straten**

Redactiesecretaris:

H. P. Danz, Schieweg 87c, Rotterdam 4, telefoon 80641

Administratie, abonnementen en advertenties:

Oudegracht 152, Utrecht, telefoon 10163; postgiro 304960 t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht

Advertentietarieven op aanvraag
Kleine advertenties f 0,20 per woord

Abonnementsprijs voor leden van humanistische organisaties f 5,— per jaar, voor niet-leden f 7,50, buitenland f 8,—; losse nummers f 0,30.

ZEDDAM-MONTFERLAND

In deze prachtige landelijke en bosrijke omgeving vindt U werkelijk rust. Tussen korenvelden, dicht bij de bossen: Pension „Wijde Blick”. Uitstekende verzorging. Bij weekverblijf f 8,- p.p. p.d. Telef. 08345-493.

Prima rijpe onverhitte honing

Fruithoning 6 kg f 20,-
Zomerhoning 6 kg f 20,-
Heidehoning 2½ kg f 11,75; 6 kg f 26,-
Boekweithoning .. 2½ kg f 9,25; 6 kg f 20,-
Klaverhoning 2½ kg f 9,25; 6 kg f 20,-
Incl. emmertjes en franco huis.

Atze Dijkstra - Imker - Appelscha Fr.

Heer zoekt contact en correspondentie met jonge vrouw (25-35 j.)

Brieven onder no. mei 2 aan het bur. v. d. blad.

Mededeling

Vanaf mei 1961 is het kantoor van het Humanistisch Verbond, Oudegracht 152 te Utrecht, zaterdags gesloten.

Mogen wij onze lezers nog eens attent maken op de volgende door het Humanistisch Verbond uitgegeven brochures?

U kunt deze verkrijgen tegen de er achter genoemde prijzen.

Wat ben ik eigenlijk?	f 0.25
Dit wordt gedaan	- 0.30
Een verrassende ontmoeting	- 0.25
Het rassenprobleem	- 0.25
Onze kinderen tussen Humanisme en Christendom	- 0.75

Een volledige brochurelijst wordt U op Uw verzoek gaarne toegezonden.

In uw hart

verkiest U eigenlijk crematie?

Maar U zoudt er eerst iets meer van willen weten!

Vraagt dan vrijblijvend inlichtingen aan de
VERENIGING VOOR FACULTATIEVE CREMATIE
Riouwstraat 186 — 's-Gravenhage
Tel. (070) 55 47 97

Niet alleen de kerkelijken hebben hun wezenverzorging.

De Weezenkas

Vereniging tot opvoeding en verzorging op humanistische grondslag neemt op zich de verzorging van de wezen der buitenkerkelijken

Sluit U daarom aan bij deze vereniging

Inlichtingen omtrent lidmaatschap bij de Secretaris: J. de Leeuw,
Herengracht 62, Amsterdam-C.

zeilkamp 1961 - langweer (fr.)

Na het geslaagd zeilkamp in 1960 wordt in 1961 opnieuw een familie-zeilkamp gehouden en wel van 5 t/m 19 augustus 1961. Unieke gelegenheid om Friesland van de waterkant te leren kennen. 2e week gelegenheid voor bezoek aan de bekende „Sneek-week”. Prijs f 65,- per week (alles inbegrepen). Opgaven zo spoedig mogelijk. Er is nl. nog gelegenheid voor een beperkt aantal deelnemers.

Voor volledige inlichtingen: Oudegracht 152, Utrecht (030) 1 01 63.

kinderkamp

De buitenwerk-commissie van het Humanistisch Verbond organiseert in de week van 29 juli t/m 5 augustus, zoals reeds een reeks van jaren een kinderkamp in Elspeet, voor kinderen van 10 t/m 12 jaar.

De prijs bedraagt f 39,50 incl. f 2,- zakgeld. Dit kamp, waar de kinderen volop kunnen genieten en op de hoogte worden gebracht van de flora van de Veluwe, geniet reeds een uitstekende reputatie en staat onder leiding van de heer en mevrouw J. Weggelaar - Erasmusgracht 23-III - Amsterdam - Tel. 020-83919. Aanmeldingen: Centraal Bureau Humanistisch Verbond - Oudegracht 152 - Utrecht.

MENS EN KOSMOS

Gewijd aan de studie van godsdienst, wijsbegeerte en wetenschap met hun grensgebieden, onder redactie van N. van Gelder, Dr. H. Groot, Mr. N. Kluwer, P. Krug en Dr. D. H. Prins. Abonnementsprijs f 10,- per jaar (6 nummers). Losse nummers f 1,75.

Vraagt toezending gratis proefnummer en catalogus van uitgaven op geestelijk gebied bij de uitgever **N. KLUWER - DEVENTER**. Ook verkrijgbaar bij de boekhandel.

INDEX-BENADERINGS-POLIS

Inlichtingen omtrent deze nieuwe vorm van levensverzekering, gebaseerd op kosten van levensonderhoud, worden verstrekt door de erkende Assurantietussenpersonen en de

N.V. Levensverzekering-Mij „AURORA”

Opgericht 1887

HERENGRACHT 62 - AMSTERDAM

ZOMERSCHOOL

De zomerschool zal dit jaar worden gehouden van **vrijdag 21 juli t/m zondag 23 juli a.s.**

Onderwerp: **Zedelijke achtergronden van het humanistisch denken**

Leiding: **De heer P. A. Pols en Mevr. J. K. van Eck**

Spreekers: **Dr. J. P. van Praag en Prof. Dr. L. G. v. d. Wal**

**HUMANISTISCHE STICHTING
SOCRATES**

**Oudegracht 152, Utrecht
Giro 582293**